

TARTU ÜLIKOOL
LOODUSMUUSEUM

SEENED

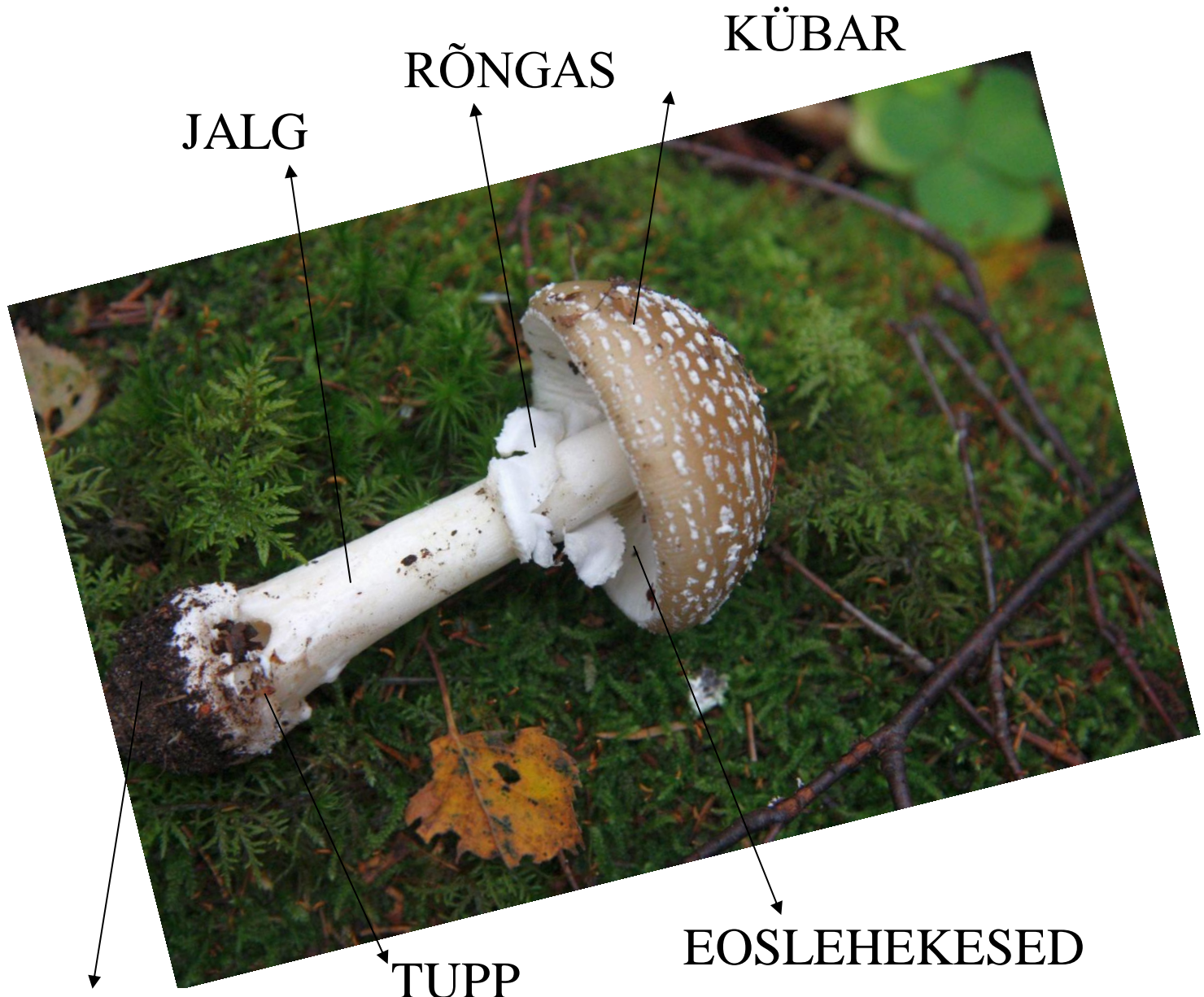
KESKKONNAINVESTEERINGUTE
KESKUS

Külli Kalamees-Pani

Seene ehitus

- Seenediimidid ehk hüüfid, seenerakud kasvavad ühes suunas –tekib seeneniit
- Seenediimidest moodustub seenediidistik ehk mütseel
- Seene paljunemiseks moodustuvad seenediidistikust viljakehad ehk seened
- Seen elab ämblikusarnase niidistikuna oma kasvupinnal ehk substraadil (puidul, pinnasel)

JALG

RÕNGAS

KÜBAR

TUPP

EOSLEHEKESED

SEENENIIDISTIK EHK MÜTSEEL

SEENE EHITUS
PANTER-KÄRBSESEEN

Seente eluviis

- Seened eritavad ümbritsevasse keskkonda ensüüme, mis lagundavad orgaanilised ühendid vesilahuseks. Lahustunud molekulid imenduvad seeneniidistikku, kus rakkude tegevus muudab need seeneliigile iseloomulikeks org ühenditeks, vesi ja toitained liiguvad piki seeneniite sinna kus vajadus kõige suurem (viljakeha kasvamiseks , mütseeli esiserva jm. Kasv on seentel väga kiire)

Seente eluviis

- **Saprotroofid** ehk saproobid – mädandavad lamapuitu (torikud)
- **Parasiidid**- elusorganismides sees (näit loomades) või peal (näit puudel, lehtedel) elutsevad seeneliigid
- **Nekrotroofid**- tapavad peremeesorganismi rakke ja toituvad neist (näit külmaseened)

Soomustorik

Külmaseen

Seente eluviis

- **Biotroofid**- Rooste- ja jahukasteseened toituvad elavatest taimerakkudest (ei tapa neid) mütseelist lähtuvate peente haustorite abil
- Mükoriisaseened kasvatavad mütseelist juuretippude ümber mütseelist kihi, kus toimub ainete vahetus puu ja seene vahel. Seen kogub pinnasest vett ja min. aineid, puu annab seenele suhkruid, tärklist jt vajalikke ühendeid. Mükoriisaseened on näiteks riisikad, puravikud, pilvikud.
- **Samblikes on seentel biotroofne side rohe- ja sinivetikatega

Kuuseriisikas ja kaseriisikas

Puidu lagundajad

- Ligniini lagundajate (näit tuletael) elutegevuse tulemusel tekib puidus valgemädanik
- Tselluloosi lagundajate (Vääveltorik, kasekäs, kännupess) elutegevuse tulemusena tekib pruunmädanik –pruunid kuubikud, lagunevad pulbriks

Tuletael ja kännupess

Seeneraamatud ja kirjandus

- Kalamees, K., Liiv, V.
400 Eesti seent 2005
- Salo, P. jt Põhjala
seeneraamat 2007
- Evans, S. Seened 2004
- Keizer Gerrit J. Seente
entsüklopeedia 2006
- Niemela T.
Torikseened 2008

Seeneliik

- Seene nimi eesti keeles, ladina keelne perekonna ja liiginimi
- **Männiriisikas**
Lactarius rufus →
- **Kivipuravik**
Boletus edulis

Lehikseene viljakeha ehitus ja tunnused

Fotol Punane kärbseseen *Amanita muscaria*

- Kübar K
  - Jalg J
  - Kübara alapind
- Eoslehekesed, narmad, torukesed, voldid
- Eosed E
  - Rõngas R
  - Jalaalus (tupe esinemine ja kuju)

Seente määramine

Fotol panter-kärbseseen

- Seenerühma ja perekonna tunnused
- Seeneliigi kirjeldus
Viljakeha (kübara, jala) kuju, värvus, värvuse muutumine, lõhn, seeneliha värvus, mõõtmed, muud tunnused, eoslehekeste värv ja kinnitumisviis, eoste kuju, värvus ja suurus.
Kasvukoht ja elupaik.
Viljakeha ilmumise aeg

Kübara all torukesed -puravikel

Eoslehekesed liistakukujulised

- Kitsemampli eoslehekesed (lamellid) on beežid

Kübara all narmad

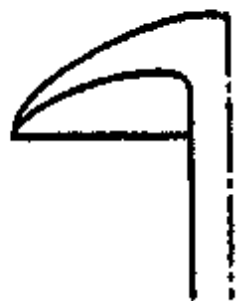
- Kübarnarmikul on kübara all narmad, kus valmivad eosed

Eoslehekesed

vabad

külge
kasvanud

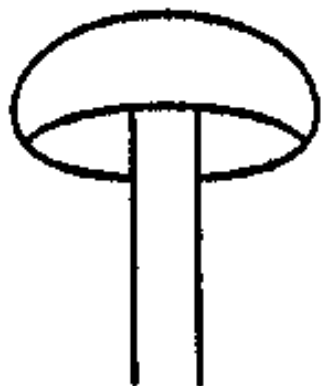
kinni-
tunud

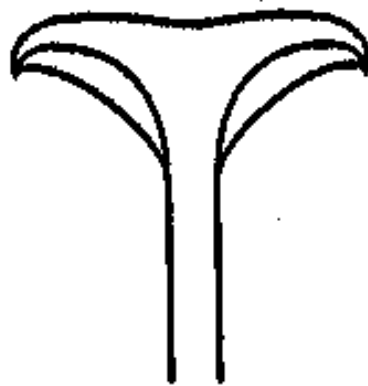
laskuvad

Joon. 6. Lehekeste kinnitusviisid

Kübara kujud

kumer

lame

kellukjas

lehterjas

Joon. 5. Kübara kujud

Eoslehekesed on
jalale laskuvad
kukeseened ja
pihkasel
liimikul
(fotol)

Kübara värv: sinivärvikul on sinine
kübar

Seene lõhn aitab määrata seent:
aniislehtrikul on aniisi lõhn

Seene maitse: sapipuravikul on mõru
maitse

Muud tunnused:
pihkane liimik (kübar limane),
rõngasvöödik
(jalal roosad rõngasvöödid)

Kitsemampel:
jalal rõngas

Kasvukoht: kännumampel kasvab
puidul kobaras

Eoste värv, kuju

Kasepilvik

Seente mitmekesisus, määramine ja rühmad

- Eestis kasvab umbes 5500 seeneliiki (maailmas 26 000, Soomes 7600)
- Seente mitmekesisus ja liigirikkus on väga suur . Näiteks puguseened (morumunad ja maatähed), mittelehikseened (torikulised, narmikud, harikud, üdikud), lehikseened (puravikud, riisikad, pilvikud jm.), lisaks rooste- ja nõgiseened, hallitusseened, pärmseened jpt.

Andmebaasid ja seeneliikide DNA uuringud

- Seente süsteem on pidevas uuendamises
- Seente uurimisel tänapäeval kasutatakse üha enam molekulaarseid tunnuseid ehk markereid. Valitud geenilõikude järjestused tuvastatakse ja võrreldakse rahvusvahelistes geenipankades talletatutega (nn DNA triipkoodi rakendamine). Seeneliigid ja leiuandmed kantakse andmebaasidesse, mida nii teadlased kui teised huvilised saavad kasutada.
- Näiteks Eesti elurikkuse veebileht <http://elurikkus.ut.ee> koondab ja vahendab teaduslikest andmebaasidest pärit infot bioloogilise mitmekesisuse kohta

Murumunad: puguseente eosed valmivad viljakeha sees

Maatäht

Lehikseened (kärbseseened,
puravikud, pilvikud, sirmikud,
riisikad jt)

Lehikseente mitmekesisus

- Puravikud ja tatikud
- Pilvikud
- Riisikad
- Kärbseseened
- Heinikud
- Vöödikud
- Sirmikud
- Lehtrikud, vahelikud, tindikud, šampinjonid jt

Valge kärbseseen:
surmavalt mürgine

Roheline kärbseseen:surmavalt mürgine

Pruun kärbseseen: mürgine

Kollakaspruun kärbseseen (rõngata)

Punane kärbseseen: mürgine

Harilik kivipuravik

Pomerantspuravik

Liivtatik

Rohekas sametpuravik

Kasepuravik

Sapipuravik (mürGINE)

Soopilvik ja kasepilvik

Haisev pilvik

Männiriisikas ja tavariisikas

Tõmmuriisikas

Sooriisikas

Tavavahelik on mürGINE

Kännnumampel

Pihkane liimik

Külmaseened

Kitsemampel on hea söögiseen

Hiirheinik on mürGINE

Vöödikud ja narmasnutid on
enamasti mürgised:
haisev vöödik on mürgine

Verkjas vöödik on mürgine,
kasutatakse värviseenenena

Seente söödavus ja mürgisus, tingmärgid

- Värskelt söödav
- Kupatatult söödav (vesi ära valada, mitte tarbida)
- Tinglikult söödav
- Mürgine
- Surmavalt mürgine
- Kõlbmatu
- Tähtsusetu

Tingmärgid on eri kirjanduse allikates erinevad

NB! Korjake ja sööge seeni, mida kindlalt tunnete

Seenemürgid

- Amanitiinimürgistus: Valge ja roheline kärbseseen, jahutanuk Pikk peiteaeg, väga rasked tagajärjed
- Orellaniinimürgistus: Kühmvöödik jt.
Pikk peiteaeg, väga rasked tagajärjed
- Muskariinimürgistus:
Punakas narmasnutt, niitlehtrik
- Vahelikumürgistus: tavavahelik
- Güromitriinimürgistus: kevadkogrits
- Mükoatropiinimürgistus: Panter-kärbseseen, punane kärbseseen (vt 400 Eesti seent)

MIDA TEHA SEENEMÜRGISTUSE KORRAL

- Anda kiiresti esmaabi ja kutsuda kiirabi 112
- Teadvusel kannatanule anda juua leiget vett rohkesti või teed
- Oksendamisel jälgida, et kannatanu ei lämbu, pärast oksendamist anda palju söetablette, teadvusehäirete korral haige asetada külili
- Kaasa kiirabile maosisu või seened

Mis seen on fotol? Kas seen on söödav või mürgine?

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

[Empty box]

SEENE EHITUS JA TUNNUSED

PANTER-KÄRBSESEEN

[Empty box]

[Empty box]

[Empty box]

[Empty box]

[Empty box]

TARTU ÜLIKOOL
LOODUSMUUSEUM

www.natmuseum.ut.ee

TÄNAN

